

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

ปัจจุบันกระแสของการพัฒนาด้านเทคโนโลยี ข่าวสารอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อตอบสนองความต้องการอันรวดเร็วทันใจของมนุษย์ ยิ่งต่อความต้องการที่สะดวกสบายเท่าไร ยิ่งทำให้มนุษย์ยอมรับนวัตกรรมใหม่ ๆ เหล่านั้น ง่ายมากขึ้นเท่านั้น จนละเลยหรือขาดความรับผิดชอบต่อสังคม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพ(พื้นที่ ภูมิศาสตร์) สังคม และวัฒนธรรม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการสูญเสียวิถีการดำรงชีวิตดั้งเดิมอันเป็นรากเหง้าของประชาชนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความผูกพันของประชาชนที่มีต่อชุมชนหรือท้องถิ่น อันเป็นคุณค่าของชีวิตที่ถูกถ่ายทอดให้กันและกันสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งของคนในชุมชน จนกลายเป็นภูมิปัญญาชุมชน นั่นถือเป็นสิ่งที่ตีค่ามิได้ ทำให้สูญหายไปพร้อมกับกระแสของการพัฒนา หรือนโยบายการพัฒนาจากภาครัฐ นอกจากนี้แล้วยังมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน เช่น นิเวศวิทยา การยอมรับสิ่งใหม่ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล สื่อสารมวลชน และการสาธารณสุขโรคขั้นพื้นฐาน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2537 : 71-77) การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อสารทำให้มนุษย์ชาติใช้เทคโนโลยีสร้างความสัมพันธ์ภาพผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนในเมืองใหญ่มักให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีจนเกินไป หลายครอบครัวความผูกพันในครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไป นอกจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่ทำให้ความผูกพันของคนน้อยลงแล้ว ยังเกิดอาจเกิดได้หลายสาเหตุ บางครั้งเกิดมาจากภายใน เช่น ปัจจัยธรรมชาติ ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ก็ได้ อีกสาเหตุอาจมาจากภายนอก เช่น ในยามสงบ มีการติดต่อค้าขายระหว่างกัน และในยามสงคราม เกิดความขัดแย้งระหว่างชายแดนได้ (สัญญา สัญญา วิวัฒน์, 2549 : 7-8) เมื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิต ความผูกพันของประชาชนอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมแล้วความเป็นวิถีชีวิตของคนเมือง จึงได้รับผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากนโยบายของภาครัฐ แต่ความเป็นชุมชนเมืองมักจะมีระบบระเบียบที่ชัดเจนสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ ทำให้หลายคนมักมองว่า วิถีชีวิตคนเมืองโดยเฉพาะในเมืองหลวงแล้วความผูกพันของคนมักเป็นไปแบบหลวม ๆ ไม่แน่นแฟ้น แต่นั่นเป็นเพียงการตั้งสมมติฐานเท่านั้น เพราะความผูกพันที่มีต่อชุมชนต้องอิงอาศัยปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งกาซาร์ดา และ จาโนวิทซ์ (Kasarda & Janowitz, 1974: 329-330) ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลที่มีส่วนร่วมในสถาบันของท้องถิ่นมาก จะให้ความผูกพันต่อชุมชนสูงตามไปด้วยแต่ถ้าเมื่อใด

ความต้องการของเขาไม่ได้รับการตอบสนองความผูกพันต่อชุมชนก็จะต่ำลงและพร้อมจะออกจากชุมชนนั้น การโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยยังเป็นอุปสรรคการพัฒนาความสัมพันธ์ของท้องถิ่นด้วย เช่น ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์กับเครือญาติ และความสัมพันธ์กับกิจกรรมหรือองค์การต่าง ๆ ในท้องถิ่น ซึ่งมีผลทำให้ความผูกพันต่อชุมชนลดลงด้วย นอกจากนี้สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2537 : 7-8) ได้อธิบายไว้ว่า ความรู้สึกผูกพันจะนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตต่าง ๆ ในชุมชนให้ดีขึ้น กล่าวคือ การที่สมาชิกในชุมชนมีความผูกพันทางจิตใจต่อถิ่นที่อยู่อาศัยนั้น คือ สมาชิกทั้งหลายได้มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกัน เช่น เป็นที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการพักผ่อนหย่อนใจ สิ่งเหล่านี้ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความผูกพันกับถิ่นที่อยู่ของตน ซึ่งอาจจะคาดหวังได้ว่า บุคคลซึ่งมีความผูกพันต่อชุมชนสูง จะแสดงความรู้สึกและความรับผิดชอบต่อชุมชน เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตต่าง ๆ ให้ดีขึ้น เช่นเดียวกับชุมชนแขวงแขวงวัดกัลยาณ์มีระดับความผูกพันกับชุมชนในระดับสูง เนื่องจากคนในชุมชนหลายคนตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่นี้ทำให้ลูกหลานรุ่นต่อมามีความผูกพันกับชุมชนไม่อยากจะย้ายไปอยู่ที่อื่น อีกเหตุผลสำคัญทุกคนรู้สึกรักชุมชนมากที่สุดเหมือนเป็นบ้านของตน แม้ชุมชนอื่นจะดีกว่าให้สิ่งที่ตนได้มากกว่าชุมชนแห่งนี้ ทุกคนในชุมชนยังรู้สึกพึงพอใจและคิดถึงชุมชนนี้มากกว่าชุมชนอื่น ๆ (เนย์น ปพร สุภากรณ์, 2550 : 44) ดังนั้นความผูกพันของคนในชุมชนจึงมีหลากหลายปัจจัยแตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาความผูกพันของคนในชุมชนย่านเกราะ เขตดุสิต กรุงเทพมหานครซึ่งธรรมชาติของชุมชนแห่งนี้แตกต่างจากชุมชนอื่น เพราะเป็นชุมชนทหาร เป็นบ้านพักของครอบครัวทหารที่มีกฎกติกาที่เข้มงวดชัดเจน เป็นรูปธรรมให้ความสำคัญกับความอาวุโส และระดับยศ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ซึ่งชุมชนจะเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายรัฐบาล ในการก่อสร้างศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2552 ได้มีการประกาศผลแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ โดยมีวันที่ 12 สิงหาคม 2553 นายชัย ชิดชอบ ประธานรัฐสภา พร้อมด้วยประธานวุฒิสภา รองประธานสภาผู้แทนราษฎร และรองประธานวุฒิสภา พร้อมนายรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี ส.ส. ข้าราชการ ประชาชน เข้าร่วมพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารรัฐสภาหลังใหม่ ณ พื้นที่ราชพัสดุ ถนนทหารเกียกกาย เขตดุสิต อย่างพร้อมเพรียง (มติชนออนไลน์ 2553, 12 สิงหาคม) การเปิดพื้นที่เพื่อเวนคืนยังไม่มี ความชัดเจนให้กับประชาชน แผนการรองรับการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของคนผูกพันกับชุมชนยังไม่มี ทำให้คนในพื้นที่ที่มีความรู้สึกกังวลอย่างมากและเริ่มส่งผลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่แล้ว จนกระทั่งคนในพื้นที่ได้สะท้อนความรู้สึกและความคิดเห็นออกมาโดย "สุกาญจนา" ตัวแทนแม่บ้าน ขส.ทบ. เปิดเผยว่า หลังจากที่ทราบว่าจะมีการเวนคืนพื้นที่เพื่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ คนในชุมชนก็ไม่เห็นด้วยและต่างกินไม่ได้นอนไม่หลับ บางคนถึงขนาดเสียดสี เพราะไม่รู้ว่าจะย้ายไปอยู่ที่วัดสลักเหนือจริง วิธีชีวิตเราจะเป็นอย่างไร อีกทั้งเงินเดือนข้าราชการทหารก็น้อย ถ้าเราต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นกับการใช้ชีวิตในพื้นที่แห่งใหม่เราก็ไม่เอา (มติชนรายวัน 2551, 15 สิงหาคม) รวมถึงนายอุบล ม่วงทิม ประธานชุมชนบ้านพักองค์การทอผ้า

เปิดเผยว่า ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านพักองค์การทอผ้าเริ่มเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าว ตั้งแต่ปี 2478 และอยู่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น แม้ว่าปัจจุบันที่พักอาศัยจะเริ่มทรุดโทรม แต่คนในชุมชนก็ยังอยากอยู่อาศัยในพื้นที่เดิม ไม่เพียงแต่คนในชุมชนเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบ แต่สิ่งที่น่าเสียดายอีกประการหนึ่งคือ “บ้าน และห้องแถวโบราณ อายุเกือบ 100 ปี” ซึ่งปลูกสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 โดยองค์การทอผ้าสร้างให้พนักงานอยู่อาศัย ซึ่งมีอยู่ในชุมชนถึง 72 หลัง และควรบูรณะเพื่ออนุรักษ์ไว้ อีกทั้งที่ผ่านมาทางชุมชนฯ ได้ทำแผนพัฒนา เพื่อปรับปรุงบ้านโบราณเหล่านี้ เพื่อให้หน้าอยู่ขึ้นด้วย ดังนั้นมัน “ไม่ใช่แค่เรื่องย้ายบ้านไปอยู่ที่อื่น แต่มันเป็นเรื่องความผูกพันที่เรามีกับชุมชนด้วย เราอยู่กันแบบชุมชนดูแลกันเอง ชุมชนของเราไม่เคยมีคดีลักขโมย หรือค้ายา เป็นชุมชนที่พ่อแม่ผู้ปกครองสบายใจได้ว่า หากลูกเดินออกจากโรงเรียน แล้วจะเข้ามาในตรอกซอกซอยจะต้องเป็นกังวลเรื่องสภาพแวดล้อมที่ลูกหลานจะต้องมาเจอ ” (ผู้จัดการออนไลน์ 2551, 19 สิงหาคม)

เช่นเดียวกับชุมชนยานเกราะ ซึ่งเป็นชุมชนทหารที่ครอบครัวทหารได้พักอาศัยอยู่มาอย่างยาวนาน จนกระทั่งทุกคน ทุกครัวเรือนมีความผูกพันกลมเกลียวเหนียวแน่นเป็นอย่างใกล้ชิด โดยชุมชนแห่งนี้มีประกอบด้วยครัวเรือน รวมทั้งหมด 290 ครัวเรือน โดยลักษณะที่พักอาศัยจะแบ่งเป็นที่พักของนายทหารชั้นสัญญาบัตรหรือที่เรียกว่า “อาคารนายทหาร” มี 1 อาคารโดยมีพื้นที่ใช้สอยภายในตัวเรือนมากกว่าของข้าราชการชั้นประทวน คือ ภายในจะประกอบด้วยห้อง 2 ห้อง โดยอาคารนายทหารจะมีความกว้างกว่า แพลตเล็กน้อย และมีบ้านทาว์นเฮาส์ 2 อาคาร ซึ่งเป็นที่พักของ “จำอาวูโส” ลักษณะของชุมชนจะประกอบด้วยกำลังพลและครอบครัวที่มีความรู้จักกันดี มีความสัมพันธ์กันมากเนื่องจากทำงานร่วมกัน (ภรณ์ภัส เบินท์ และภุสิทธ์ ชันติกุล, 2552 : 33) ลักษณะของประชาชนที่อาศัยในชุมชนยานเกราะตามคำบอกเล่าของร้อยเอกกั้ง บุญถนอม หัวหน้าชุมชนยานเกราะ กล่าวว่า “สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะมาจากต่างจังหวัด ร้อยละ 70 ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทุกคนก็อยู่กันแบบพี่ ๆน้อง ๆ พี่พาทอาศัยกันชุมชน เวลาขอความร่วมมือก็มักจะมาร่วมกิจกรรมกันทั้งครอบครัว” (ภรณ์ภัส เบินท์ และภุสิทธ์ ชันติกุล, 2552 : 37) ด้วยเหตุผลที่ประชาชนมาจากหลายจังหวัดต่างวัฒนธรรมต่างทางความคิดมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่ชุมชนเดียวกันมีรูปแบบการดำรงชีวิตอย่างเดียวกันในระยะเวลาที่ยาวนาน จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาความผูกพันของประชาชนที่มีต่อชุมชนที่ตนอาศัยอยู่โดยเป็นรูปแบบการดำรงชีวิตแบบครอบครัวทหาร เพื่อเป็นองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของชุมชน ความพึงพอใจของประชาชนต่อชุมชน และความผูกพันของประชาชนต่อชุมชนยานเกราะ เขตคูสิต กรุงเทพมหานคร

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความผูกพันของประชาชนในชุมชนย่านเกราะ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

1.2.3 เพื่อกำหนดลักษณะ ความผูกพันของครอบครัวทหารชุมชนย่านเกราะ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย

1.3.1 ด้านเนื้อหา แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ความพึงพอใจต่อชุมชน ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ ความผูกพันต่อชุมชน สภาพทั่วไปของชุมชนย่านเกราะ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร รวมถึงผลการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ความพึงพอใจต่อชุมชน และความผูกพันต่อชุมชน

1.3.2 ด้านพื้นที่ ได้แก่ ชุมชนย่านเกราะ แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

1.3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้กำหนดประชากรไว้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มประชาชนสำหรับเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามจำนวนประชาชนทั้งสิ้น 1,017 คน คนได้กลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973: 125) จำนวน 287 กลุ่มตัวอย่าง โดยเก็บข้อมูลเฉพาะประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป และกลุ่มผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสหรือผู้ที่ประชาชนที่คนในชุมชนเคารพนับถือ โดยใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างโดยไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non-Probability sampling) ด้วยวิธีการสุ่มแบบบอกต่อ (Snowball Sampling) โดยเริ่มจากผู้นำชุมชนหรือประธานชุมชนย่านเกราะ ไปจนครบจำนวนที่กำหนด 20 คน หรือจนกว่าข้อมูลจะมีความสอดคล้องสมบูรณ์ในทิศทางเดียวกัน

1.3.4 ด้านระยะเวลา กำหนดทำการวิจัยตั้งแต่เดือน พฤษภาคม 255 4 – ธันวาคม 2554 เป็นระยะเวลา 8 เดือน

1.4 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ครอบครัวทหาร หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างน้อย 2 คนทั้งเพศชายและเพศหญิงอายุโดยมีหัวหน้าครอบครัวหรือสมาชิกในครอบครัวเป็นทหาร หมายถึงกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปทั้งอยู่ในราชการและหรือเกษียณอายุราชการแล้วโดยมีสิทธิ์ได้พักอาศัยอยู่ในห้องพัก หรือบ้านพักสำหรับทหารภายในชุมชนย่านเกราะ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

การมีส่วนร่วม หมายถึง การกระทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ หรือมีส่วนร่วมตามบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสม

ซึ่งประชาชนร่วมกันจัดทำกิจกรรม โครงการ หรือกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นในชุมชนย่านเกราะ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

ความพึงพอใจต่อชุมชน หมายถึง ความรู้สึกชอบใจ หรือการมีทัศนคติ ความรู้สึกเชิงบวกต่อพื้นที่ หรือชุมชนที่ตนเองทำงาน หรือพักอาศัยอยู่ ทั้งในเรื่องความสะดวกสบาย การเดินทาง สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ระบบการจัดการขยะ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชน

ความผูกพันต่อชุมชน หมายถึง การที่บุคคลมีทัศนคติและความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของชุมชนที่ตนอยู่อาศัย หรือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความสนใจในความเป็นไปของชุมชนมุ่งมั่นที่จะใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการทำให้ชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ดีขึ้น รู้สึกรักชุมชนเหมือนบ้านตัวเองและมีความจงรักภักดีต่อชุมชน โดยไม่คิดจะละทิ้งชุมชนไป

ผลประโยชน์ที่ได้รับจากชุมชน หมายถึง หมายถึง สิ่งที่มีเกิดผลดีหรือเหมาะสมกับที่คาดหวัง หรือผลที่ได้รับตามต้องการ สิ่งที่เป็นผลดีหรือเป็นคุณที่ได้รับจากชุมชนที่ตนอยู่อาศัยนั่นเอง เช่น การมีธุรกิจหรือการประกอบอาชีพในชุมชน การมีแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำให้กู้ยืมภายในชุมชน การมีตำแหน่งทางสังคม การได้รับสวัสดิการจากชุมชน การคมนาคมขนส่ง ถนนหนทางภายในชุมชนมีความสะดวกสบาย การได้รับความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สินที่อาศัยอยู่ในชุมชน การมีความอบอุ่นใจที่ได้รับมิตรภาพที่ดี ๆ จากเพื่อนบ้าน รวมถึงการได้รับการยอมรับเคารพนับถือ และความชื่นชมจากเพื่อนบ้าน

1.5 ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1.5.1 เป็นองค์ความรู้ในการวิจัยเกี่ยวกับความผูกพันของชุมชน และความพึงพอใจต่อชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของภาครัฐต่อไปในอนาคต

1.5.2 นำผลการวิจัยสู่เวทีชุมชนโดยผ่านผู้นำชุมชนและตัวแทนประชาชน โดยเป็นการบริการความรู้แก่ประชาชนในชุมชนย่านเกราะ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

1.5.3 นำผลงานเผยแพร่ในวารสารวิจัยและการประชุมวิชาการในสถาบันการศึกษาทั่วประเทศต่อไป